

**„Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego”, R. 2003, Wo-
jewódzki Oddział Służby Ochrony Zabytków,
Lublin 2003, ss. 286, il. 206**

Problematyka ochrony zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych w początkach XXI wieku w Polsce, w tym na terenie woj. lubelskiego, wcale nie straciła na aktualności, a nawet w nowej rzeczywistości gospodarczo-społecznej i politycznej przybrała na wyrazistości. Zachowanie istniejących zabytków różnego typu, dziedzictwa dla przyszłych pokoleń nie powinno być dla nikogo obojętne. Stąd trzeba dużego wysiłku finansowego, organizacyjnego, a nawet edukacyjnego, a nie tylko odpowiedzialnych specjalistycznych służb by uczynić wszystko, co jest możliwe by sprostać wyzwaniom. Obszar woj. lubelskiego nie jest zbyt bogaty w pamiątki dziedzictwa kulturowego, nie mniej na polu ochrony różnego rodzaju zabytków, a szerzej krajobrazu kulturowego jest co robić. Piąty tom „Wiadomości Konserwatorskich Województwa Lubelskiego”, który ukazał się w końcu 2003 r. informuje Czytelnika na bieżąco o wielu problemach związanych z ochroną zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz pracach podejmowanych przez specjalistyczne służby, samorządy na obszarze woj. lubelskiego. „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego” nie są czasopiśmie czysto informacyjnym. Ambicje jego są szersze, ale i lektura artykułów, studiów materiałów pozwala z całą stanowczością stwierdzić, że tego typu rocznik posiada charakter naukowy. Wzorem lat ubiegłych zasadniczą część rocznika otwiera Przegląd prac konserwatorskich ... (s. 9-136). Składa się na to sześć sprawozdań zbiorczych ukazujących prace i przedsięwzięcia podjęte w 2002 r. w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego przez służby ochrony zabytków na obszarze woj. lubelskiego. W pierwszym z nich – *Sprawozdaniu z prac w zakresie ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie woj. lubelskiego w roku 2002* w opracowaniu B. Gosik – Tytuły, J. Gołub, W. Komana, A. Stachyry i B. Wetoszki dowiadujemy się, że na terenie woj. lubelskiego wykonano 97 różnorodnych prac archeologicznych. W grupie tej aż 71 miało charakter nadzorów archeologicznych przy inwestycjach, a tylko 26 było badaniami wykopaliskowymi, w większości zagrożonych zniszczeniem poprzez działalność człowieka. Kontynuowano ponadto prace nad określeniem zasobu terenowego i dokumentacyjnego stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków poprzez lustracje, analizy dokumentacyjne 92 stanowisk archeologicznych, w tym 35 cmentarzysk, 48 pojedynczych kopców oraz 9 stanowisk płaskich – reliktyw osad cmentarnych, obiektów architektury. Archeologiczne badania wykopaliskowe ograniczono faktycznie do Chełma, ziemi chełmskiej, Lublina i ziemi lubelskiej. Jedno stanowisko objęte zostało jedynie badaniami wykopaliskowymi w pow. łukowskim, natomiast całkowicie nie prowadzono tego typu prac na terenie pow. radzyńskiego i bialskiego. Lektura kolejnego sprawozdania zatytułowanego: *Prace konserwatorskie i re-*

montowe w zabytkowych obiektach architektury oraz w ich zespołach w roku 2002 autorstwa J. Dudelewicz, M. Gałęckiej, J. Kadłubowskiej – Wąciór, A. Kasiborskiego, L. Kuśnierza, B. Kruk, A. Semeniuk, A. Wiśniewskiej dostarcza innych ciekawych informacji w odniesieniu do zabytkowych obiektów architektury. Na ogólną liczbę 3.700 obiektów objętych wpisem do rejestru zabytków A uruchomionym w 2002 r. pracom remontowym i konserwatorskim poddano około 150 obiektów. Największą grupę wśród remontowanych zabytków stanowiły obiekty sakralne (62) i budynki użyteczności publicznej (40). Około 1/3 prac wykonana została natomiast w dworach, pałacach, obiektach architektury obronnej i techniki. Niestety przeważały remonty w ograniczonym zakresie. Znamienne, że żaden z prowadzonych remontów nie został w 2002 r. wsparty finansowo ze środków Ministerstwa Kultury. Przypuszczać należy, że szacowne ministerstwo miało inne ważniejsze zadania. Pozytywne w 2002 r. było to, że, jak informują autorzy, doszło do zakończenia wieloletnich kapitalnych remontów dwóch obiektów w Lublinie – hoteli „Europa” i „Lublinianka”. Największą ilość prac zrealizowano także w obiektach sakralnych (jeśli chodzi o prace konserwatorskie prowadzone przy zabytkach ruchomych). Autorzy sprawozdania w osobach D. Dziegi, B. Lechockiej, B. Stolarz i G. Żurawickiej, wyjaśniając na wstępie ważność tego typu prac, wskazali na rolę „żyjących muzeów” jakimi są kościoły. Wykonano szereg większych przedsięwzięć w tym przedmiocie, wśród których wymienić należy konserwacje wystroju i wyposażenia w kościele archikatedralnym św. Jana, konserwację polichromii w prawosławnej cerkwi archikatedralnej Przemienienia Pańskiego w Lublinie czy konserwacją ołtarza głównego kościoła Rozesłania Św. Apostołów w Chełmie. Ciekawostką jest to, że 71 podmiotów na kwotę 360 tys. zł zrealizowano z budżetu Urzędu Marszałkowskiego i tylko 42 podmioty o wartości 245 tys. zł ze środków do dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. *Sprawozdanie Wydziału Dokumentacji WOSOZ w Lublinie z działalności merytorycznej w 2002 r.* A. Frąckiewicz i K. Tur – Marciszuk powinno zdaniem Recenzenta zamykać Przegląd Prac Konserwatorskich lub je otwierać. Wydział Dokumentacji jako wyspecjalizowana komórka prowadzi rejestr zabytków ruchomych i nieruchomych, decyduje o sprawach wpisu do rejestru nowych obiektów. Według sprawozdania za 2002 r. podjął decyzję o włączeniu kolejnych trzech zabytków do tego rejestru. W jego ocenie po rozpoznaniu wartości artystycznej, historycznej i naukowej na miano zabytku zasługuje kościół św. Biskupa Męczennika w m. Telatyn gmina Uchanie, budynek gajówki w Jabłoni – Wantopolu raz inny budynek Sądu Rejonowego w Lublinie. W ramach rejestru zabytków ruchomych w 2002 r. dokonano wpisu 17 kolejnych obiektów istniejących na terenie woj. lubelskiego. Wydział Dokumentacji wykonał szereg innych prac porządkowych m.in. zlecił i przyjął 72 karty ewidencyjne zabytków nieruchomych i aż 369 kart zabytków ruchomych. Zakończył też w 2002 r. zadanie jakiego podjął się wobec Instytutu sztuki Polskiej Akademii Nauk w sprawie opracowania i wydania pracy Kazimierza Stronczyńskiego. Realizując statutowe zadania służby w odniesieniu do zabytkowych założeń ogrodowych. W sprawozdaniu pt. *Prace konserwatorskie na terenie zabytkowych założeń*

ogrodowych B. Hołownia – Berczyńska, J. Łojek, E. Maj, U. Nowakowska informują, że w ubiegłym roku zrealizowano prace konserwatorskie na 30 obiektach. Szczególny charakter miały prace podjęte w Parku Książąt Czartoryskich w Puławach po zniszczeniach drzewostanu przez burzę w 2001 r. Rozpoznanie zabytków nieruchomych, jak też ruchomych w dalszym ciągu posiada kluczowe znaczenie. Zależy ono od różnych czynników, w tym od zastosowanych metod i kwalifikacji kadry. Na te kwestie wskazała E. Banasiewicz-Szykuła w swoim sprawozdaniu zatytułowanym *Badania Archeologicznego Zdjęcia Polski w Woj. Lubelskim w roku 2001*. Poinformowała równocześnie, że metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski na obszarze woj. lubelskiego zaewidencjonowano 976 stanowisk archeologicznych, w tym 920 to stanowiska nowo odkryte. Osiągnięte rezultaty w tej dziedzinie dostarczyły wiele nowych informacji o prehistorycznym i historycznym osadnictwie, ale też otworzyły nowe możliwości badawcze.

Drugą część recenzowanego piątego tomu „Wiadomości Konserwatorskich Województwa Lubelskiego” stanowią Studia i Materiały. Otwiera tę część studium E. Maja pt. *Drzewa w krajobrazach kulturowych Województwa Lubelskiego – relacje harmonijne, konfliktowe, destrukcyjne*. Autor zastanawiając się nad rolą drzew w krajobrazach kulturowych wskazał na przykładzie relacji harmonijnej, założenie parkowo-pałacowe z Puław. Jednocześnie upomniał się o szacunek dla tradycji. Zarzucenie tradycji, odżegnanie się od dawnych sprawdzonych wzorów, wreszcie nieprzemysłane akcje „zazielenienia” niczego dobrego w dziedzinie kształtowania krajobrazu nie uczyniły. Wywołały problem jak zapobiec dalszej degradacji drzewostanów parkowo-pałacowych i postawiły nowe zadania przed służbami konserwatorskimi. Nie sposób nie zgodzić się z Autorem, że konieczne są tutaj kroki rozważne by zmierzać do tworzenia warunków koegzystencji starodrzewów i zabytkowych budowli. Trzy następne materiały w opracowaniu D. Kopciowskiego, M. Kurczewicz, P. Mazura, G. Żurawickiej, H. Landeckiej mają charakter sprawozdań i w ocenie recenzenta winny znaleźć się w oddzielnym dziale. Natomiast charakter ciekawych materiałów posiadają opracowania autorstwa A. Semeniuk, I. Gołub, E. Maja, E. Banasiewicz – Szykuły, J. Maraśkiewicza, D. Kopciowskiego. W pierwszej z wymienionych prac Autor A. Semeniuk, przypominając historię zespołu zamkowego w Białej Podlaskiej, przedstawiła projekty jego rewaloryzacji prof. Gerarda Ciołka i prof. Edwarda Bartmana oraz dwa projekty amfiteatru. W drugim Iwona Gołub dokonała podsumowania rezultatu nadzorów archeologicznych przeprowadzonych na terenie Chełma w latach 2001-2002. W kolejnym Euzebiusz Maj zarysował dzieje zabytkowego parku książąt Czartoryskich w Puławach i próby jego rewaloryzacji. Wiele mało zachęcających wniosków wypływało z materiału zaprezentowanego przez Ewę Banasiewicz – Szykułę na temat skuteczności ochrony stanowisk archeologicznych na obszarze woj. lubelskiego. Czy propozycja wykupienia z rąk prywatnych właścicieli gruntów wybranych obiektów archeologicznych jest najwłaściwsza można się zastanowić. Optyalizmem natomiast napawają wnioski płynące z opracowania Janusza Maraśkiewicza odnoszące się do prac podjętych w kierunku rewaloryzacji zespołu zamkowego w Kodniu n. Bugiem z adap-

tacją do funkcji sakralnej i turystycznej. W ostatnim z opracowań, zamykającym dział *Studia i Materiały* tego rocznika, Dariusz Kopciowski przedstawił w sposób pogłębiony sprawę ustawienia kolumny w obrysie dawnego prezbiterium kościoła farnego św. Michała w Lublinie oraz argumenty, którymi kierował się konserwator zabytków nie przychyłając się do tego typu rozwiązania. Wzorem lat ubiegłych umieszczono dział pt. *Realizacje* (s. 229-277) – autorzy w osobach St. Rudnik, M. Kurczewicz, P. Wiry, B. Stolarz, B. Lechockiej oraz A. Stachyry.

Pewnym sukcesem mogą się pochwalić służby konserwatorskie, urbanistyczne i samorząd m. Chełma, jak wynika z analizy tekstu Stanisławy Rudnik w odniesieniu do przebudowy rynku chełmskiego. Większość prac remontowo-adaptacyjnych wykonano w kamienicy przy ul. Rybnej 9 w Lublinie, o których pisze Monika Kurczewicz.

O ocalonej Kaplicy Rulikowskich w Wereszczynie w kolejnym opracowaniu napisał Paweł Wira. Doszło do zakończenia ważnego etapu prac konserwatorskich w cerkwi prawosławnej Przemienienia Pańskiego w Lublinie, który stał się dla Barbary Stolarz okazją do przypomnienia jej dziejów i wysiłków konserwatorskich idących w kierunku przywrócenia jej świetności. Podobnie przeprowadzone prace rekonstrukcyjno-konserwatorskie w kaplicy grobowej Zajdlerów w Chełmie były okazją dla Barbary Lechockiej by skreślić krótką informację o samej rodzinie Zajdlerów i wykonanych zabiegach konserwatorskich przy znajdujących się witrażach w tej kaplicy. Dział *Realizacje* zamyka informacja Agnieszki Stachyry i Barbary Stolarz o wykonanych pracach remontowych i archeologicznych w kryptach Archikatedry Lubelskiej. Całość rocznika „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego” uzupełnia dział *Kronika* (s. 278-286) w opracowaniu zbiorowym A. Kasiborskiego, H. Landeckiej, J. Maraśkiewicza i S. Rudnika. Zawiera on Kalendarium wydarzeń R. 2002 w odniesieniu do działalności Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Lublinie oraz wspomnienie pośmiertne A. Wiśniewskiej o Dariuszu Gromskim (1954-202). Wartość estetyczną i poznawczą wydawnictwa podnoszą kolorowe fotografie oraz zamieszczone streszczenia w języku angielskim. W sumie otrzymujemy wartościowy tom „Wiadomości Konserwatorskich Województwa Lubelskiego”, który dostarcza nie tylko informacji o pracach konserwatorskich przeprowadzonych na obszarze woj. lubelskiego w 2002 r., ale wydatnie wzbogaca naszą wiedzę o przeszłości.

Tomasz Demidowicz
(Instytut Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej)